

ВИПУСК 9.

**ЖОВТЕНЬ–ГРУДЕНЬ
2023 РОКУ**

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Періодичний звіт на основі
моніторингових матеріалів
з обраних регіонів України

ВИПУСК 9.
ЖОВТЕНЬ–ГРУДЕНЬ
2023 РОКУ

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Періодичний звіт на основі
моніторингових матеріалів
з обраних регіонів України

КИЇВ – 2024

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ. Періодичний звіт на основі моніторингових матеріалів з обраних регіонів України. **ВИПУСК 9. ЖОВТЕНЬ – ГРУДЕНЬ 2023 РОКУ** / Український незалежний центр політичних досліджень. Київ. Травень 2024. 36 с.

Цей звіт підготувала команда Українського незалежного центру політичних досліджень у межах діяльності Національної платформи стійкості та згуртованості. Ця громадянська ініціатива започаткована в лютому 2018 року (попередня назва – Національна платформа «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію»).

Діяльність Національної Платформи спрямована на посилення національної стійкості України. Шлях до цього – забезпечення діалогових практик у суспільстві, надання пропозицій владі у виробленні відповідних політик, зокрема щодо стійкості та соціальної згуртованості, а також забезпечення суспільної обізнаності в цих процесах. Ініціатива реалізується за фінансової підтримки Європейського Союзу в межах проекту «Забезпечення стійкості України в умовах зростання ризиків та наслідків війни».

Звіт базується на даних про події в 10 областях України, що мають значення для формування політики національної стійкості. Відбір областей здійснено на основі аналізу процесів згуртованості мешканців Донецької, Луганської, Херсонської, Запорізької, Миколаївської, Одеської, Івано-Франківської, Чернівецької, Львівської і Закарпатської областей внаслідок розгортання воєнних дій. Для збору даних ми вирізняємо тимчасово окуповані території, прифронтові та звільнені території, умовно тиліві території.

УНЦПД висловлює подяку за надані матеріали учасникам Регіональної мережі Національної платформи стійкості та згуртованості – Андрію Романенкові, Олені Ніжельській, Дементію Белому, Дмитрові Арабаджієву, Михайлові Золотухіну, Анатолію Бойку, Ігорю Доцякові, Наталії Нечаєвій-Юрійчук, Зеновію Сірику, Валентину Волошину.

Укладачі звіту – Світлана Горобчишина (текст), Світлана Конончук (загальна редакція)
Літературна редакторка – Мар'яна Добоні
Дизайнер – Сергій Буравченко

Координація проекту – Ольга Коваленко, Іван Вартовник, Анна Іщук, Валерія Скворцова.

Зміст цієї публікації є цілковитою відповідальністю авторів і не обов'язково відображає офіційну позицію Європейського Союзу.

Публікація доступна на сайті Національної платформи стійкості та згуртованості <http://national-platform.org/> та сайті УНЦПД www.ucipr.org.ua.

ЗМІСТ

РЕЗЮМЕ	05
I. ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ	09
1. Зміни в системі управління	09
1.1. Рішення окупаційної влади	09
1.2. Доступ до публічної інформації	12
2. Гуманітарна ситуація	12
2.1. Фільтраційні дії окупаційної влади / поводження з військовополоненими	13
2.2. Дії окупаційної влади щодо рекрутингу в збройні формування	13
3. Робота над ідентичністю	13
3.1. Зміни в стандартах освіти	13
3.2. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення	14
II. ПРИФРОНТОВІ ТА ЗВІЛЬНЕНІ ТЕРИТОРІЇ	15
1. Зміни в системі управління	15
1.1. Рішення влади, що позначилися на згуртованості	16
1.2. Доступ до публічної інформації / інформаційна безпека	19
2. Робота над ідентичністю	19
2.1. Зміни в стандартах освіти	19
2.2. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення	20
3. Спільна справа	20
3.1. Взаємодія на рівні спільнота – влада. Довіра до рішень влади. Реагування на потреби та бізнесові й громадські ініціативи	20
3.2. Взаємодія на рівні суспільства. Ініціативи. Довіра між групами	21
4. Зміни в соціальній структурі	22
4.1. Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю	22
4.2. Потреби добровольців територіальної оборони. Реагування. Мобілізація. Бронювання	22
III. УМОВНО ТИЛОВІ ТЕРИТОРІЇ ПІД УПРАВЛІННЯМ УКРАЇНСЬКОГО УРЯДУ	24
1. Зміни в системі управління	24
1.1. Рішення влади, що позначилися на згуртованості	24
2. Робота над ідентичністю	25
2.1. Зміни в стандартах освіти	25
2.2. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення	25
2.3. Свобода віросповідання	26
2.4. Національні меншини	26
3. Спільна справа	27
3.1. Взаємодія на рівні спільнота – влада. Довіра до рішень влади. Реагування на потреби та бізнесові й громадські ініціативи	27
3.2. Взаємодія на рівні суспільства. Ініціативи. Довіра між групами	27
4. Зміни в соціальній структурі	29
4.1. Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю	29
4.2. Потреби вимушених переселенців. Реагування	29
4.3. Потреби добровольців територіальної оборони. Реагування. Мобілізація	31
МЕТОДОЛОГІЯ ЗБОРУ ДАНИХ	32

РЕЗЮМЕ

Ситуація на фронті

Протягом жовтня – грудня 2023 року тривали активні бойові дії вздовж усієї лінії фронту на території Донецької області, особливо на напрямках Мар'їнка, Часів Яр, Авдіївка та Вугледар. Наприкінці грудня російські війська [захопили Мар'їнку](#). Після цього окупанти [відзвітували](#) про вихід на більший оперативний простір, а окупаційна адміністрація так званої «ДНР» [випустила](#) поштову віньєтку та [пообіцяла](#) заснувати нагороду з нагоди «визволення міста». Утім, реально цей населений пункт узагалі зник з інформаційного порядку денного окупаційної влади, і зрозуміло чому: місто, у якому до повномасштабної війни проживало близько 10 тис. осіб, фактично перестало існувати.

Джерело: Цензор.Нет

Фото: Костянтин і Влада Ліберови.
Зруйнована Мар'їнка. 2023.

Далі російські війська почали активно наступати й пробувати захопити Авдіївку. Головним чином ворог сфокусувався на тиску на флангах із метою оточити українське угруповання, яке захищало місто. Росіяни постійно гатили по місту не лише артилерією, а й авіаційними бомбами. Через це цивільна інфраструктура міста зазнала значних руйнувань, а рятувальним службам доводилося практично під постійними обстрілами розбирати завали. Окрім того, росіяни постійно обстрілювали міста, більш віддалені від лінії фронту.

У Луганській області російські війська найчастіше цілилися по Новоселівському, Невському, Новолюбівці, Білогорівці. Інтенсивність бойових дій була дуже високою. За добу 30 грудня окупаційні війська завдали 14 авіаударів по населених пунктах Луганщини й позиціях українських захисників. У населених пунктах поблизу фронту люди поступово погоджувалися на евакуацію. Водночас російська армія наростила свої ресурси на Луганщині. Так, резервна 25-та армія РФ розташувалася поблизу Кременної та [збільшила](#) особовий склад до 17 тис. осіб.

У Запорізькій області Сили оборони України [продовжили](#) наступ на Мелітопольському напрямку й добилися успіху поблизу Копані та Новопротоки. Проте росіяни нещадно обстрілювали територію області. З листопада в прифронтовому селі Зарічне вони влучили ракетою по військових 128-ї окремої гірсько-штурмової Закарпатської бригади, які вишикувалися для урочистостей до Дня ракетних військ і артилерії. Загибло понад 20 військових, ще більше як 60 було поранено, у тому числі місцевих цивільних. Ця трагедія викликала суспільний резонанс щодо неприпустимості «шикувань» і загалом радянських практик під час повномасштабної війни.

Херсон і звільнені громади правобережної Херсонщини також піддавалися постійним обстрілам з усіх видів зброї – від балістичних ракет і керованих авіабомб до мінометних обстрілів та ударів із дронів різного типу. За даними опитування Фонду громади міста Херсон «Захист» про безпекову ситуацію в місті, [у жовтні](#) лише 8% містян зазначили, що вони не постраждали внаслідок ворожих обстрілів. У [грудні](#) таких було ще менше – 6%.

[Кінбурнська коса](#) – єдина територія в Миколаївській області, яка на кінець 2023 року залишалася окупованою російськими військами. Вони використовували позиції на цій ділянці для ракетних й артилерійських ударів по українських позиціях в Очакові на півдні Миколаївської області та інших районах узбережжя Чорного моря.

За [даними](#) ініціативи «Трибунал для Путіна», на кінець грудня 2023 року в Одеській області внаслідок переважно ракетних ударів, атак дронів і вибухових пристроїв загинула щонайменше 61 людина та було поранено щонайменше 300 осіб.

Тимчасово окуповані території

Протягом жовтня – грудня 2023 року російська окупаційна політика на тимчасово окупованих територіях (ТОТ) включала застосування терору, залякування, підкуп соціальних груп, розбудову структур російської держави на окупованих територіях, асиміляцію населення та ідеологічну пропаганду.

З вересня 2023 року на ТОТ Херсонської, Запорізької, Донецької та Луганської областей почали діяти окупаційні органи влади двох рівнів. Перший рівень – окупаційні регіональні ради («парламенти нових суб'єктів РФ»): на ТОТ Донецької області – «народний совет»; на ТОТ Запорізької області – «законодательное собрание»; на ТОТ Луганської області – «народний совет»; на ТОТ Херсонської області – «обласная дума». Другий рівень – окупаційні місцеві ради: «міські округи» (міські) та «муніципальні округи» (районного рівня).

Імітаційні виборчі кампанії в ці «органи» відбулися одночасно із загальноросійськими виборами, що, на думку Кремля, зробило їх частиною внутрішніх політичних процесів, а самі «вибори» фасадних окупаційних рад мали легітимізувати владу загарбників у внутрішньополітичному житті. Ще однією метою «виборів» була зміна місцевої «еліти» на російську та інтеграція окупаційних адміністрацій у російське правове й політичне поле. Водночас псевдовибори [мали ціль](#) залучити місцеве населення на окупованих територіях до співпраці, щоб поглибити соціальний розрив між населенням вільних й окупованих частин України та підготувати до «виборів» президента РФ на ТОТ.

Процес створення так званої «судової системи» на ТОТ наприкінці 2023 року вийшов на завершальну стадію. Голова Верховного Суду Росії В'ячеслав Лебедев повідомив Раду суддів РФ, що 436 федеральних суддів почали працювати в так званих «нових регіонах».

Російські окупанти утримували контроль над важливими високотехнологічними об'єктами, зокрема над Запорізькою АЕС, що створювало загрозу техногенних та інших катастроф. Протягом року ядерний терор із боку ворога лише посилювався: росіяни викрали генерального директора ЗАЕС і його заступника, погрожували головному інженеру, відключили станцію від української електромережі, обстрілювали території станції, знищили Каховське водосховище, що постачало воду для ставка охолоджувача, мінували реактори, вдалися до небезпечного забору пару енергоблока № 4 для технологічних робіт замість того, щоб отримувати пар із зовнішніх джерел.

На ТОТ Луганщини не вистачало місцевих кадрів для пропагандистської діяльності на користь російських окупантів. Реагуючи на цю проблему, РФ створила «районні газети», які безкоштовно роз-

повсюджувалися серед місцевого населення, проте їхніми редакціями керували призначені з Росії редактори. Вони намагалися залучити місцевих мешканців до роботи в цих газетах, обіцяючи підвищену оплату праці та можливості навчання, що свідчить про спроби зміцнити вплив і контроль над інформаційним простором через залучення місцевих колаборантів.

Російська окупаційна влада активно впроваджувала ідеологічний і пропагандистський тиск, зокрема відновлюючи комуністичні символи, організовуючи «військово-патріотичне виховання» в школах і створюючи парамілітарні організації серед молоді, а також проводячи масову пропаганду «русского міра».

Прифронтові та звільнені території

Розв'язання безпекових питань, підтримання безперебійної роботи систем життєзабезпечення, стабільний хід опалювального сезону стали пріоритетами влади у другій половині 2023 року на прифронтових територіях.

Через створення військових адміністрацій у містах і районах призупинили свою діяльність міські та районні ради. Фактично політичне життя було поставлено на паузу, а мешканці громад позбавлені можливості впливати на місцеву політику та зміст рішень органів влади.

Для звільнених і прифронтових громад залишалося важливим питання відновлення житла, пошкодженого або зруйнованого російською армією. 10 травня 2023 року в Україні [стартувала](#) програма «Відновлення», у межах якої компенсацію до 200 тис. грн на ремонт почали отримувати власники пошкодженого житла. Ці кошти можна використати на придбання будівельних матеріалів, оплату будівельних робіт. З грудня почали виплачувати гроші на капітальний ремонт пошкодженого житла – максимум 350 тис. грн для квартири і 500 тис. грн – для приватного будинку. З 1 січня 2024 року компенсацію за пошкоджене житло мають [почати](#) отримувати українці, які відремонтували його власним коштом.

У межах ініціативи «Пліч-о-пліч» 15 областей України допомагали відновити населені пункти Херсонщини, які постраждали внаслідок бойових дій та окупації російською армією. На кінець 2023 року було відремонтовано майже 700 будинків.

Більшість звільнених територій потребували розмінування. Щодня надходили повідомлення про виявлення вибухонебезпечних предметів або підриви на них цивільних. Вибухонебезпечними предметами [потенційно було забруднено](#) близько третини території України (орієнтовно 174 тис. кв. км із загальної площі України більш ніж 603 тис. кв. км), з них близько 8% – водні угіддя, у тому числі акваторії Азовського та Чорного морів. Уряд заявив про намір повернути в господарську експлуатацію протягом десяти років 80% цих територій. Проте Україна потребує значно більше саперів і техніки, щоб пришвидшити розмінування й забезпечити безпеку.

Важливу частину завдань, що постали перед владою, узяло на себе громадянське суспільство та міжнародні організації, які організували систему надання гуманітарної допомоги та активно розв'язували місцеві проблеми, застосовуючи нові методи та форми роботи. Наприклад, на Херсонщині з листопада поширилася практика створення громадських хабів, яка була започаткована в багатьох областях відразу після широкомасштабної атаки росіян у лютому 2022 року й сприяла підвищенню соціальної згуртованості та стійкості в громадах.

На прифронтових територіях багато мешканців евакуювалися, що призвело до значного зменшення чисельності населення в деяких містах і селах. Здебільшого залишилися люди похилого віку та малоактивні громадяни, які потребують соціального захисту та опіки.

Недостатня представленість офіційних джерел і професійних медіа серед популярних джерел інформації могла негативно впливати на формування громадської думки через поширення необ'єктивної інформації, дезінформації та маніпуляції.

Протягом досліджуваного періоду в громадській активності було зафіксовано нову тенденцію – масові акції на підтримку законопроектів, що передбачають встановлення чітких термінів військової служби в період воєнного стану. Значного поширення в регіонах набула кампанія з вимогою припинити витратити кошти місцевих бюджетів на благоустрій території і перенаправити їх на потреби Збройних

Сил України. Ще одним виявом громадянської активності стали публічні акції для привернення уваги влади до проблеми військовополонених та активізації зусиль у напрямі обмінів військовополонених. Аналогічні акції були зафіксовані і в умовно тилових областях.

Умовно тилові території під управлінням українського уряду

У фокусі уваги органів місцевого самоврядування було виділення коштів на потреби військових (після активних публічних дискусій стало більше повідомлень про передачу податку на доходи фізичних осіб), а також питання соціальної взаємодії в контексті інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в громади, що приймають. Останнє, однак, значною мірою відбувалося в контексті реалізації різноманітних соціальних проєктів за фінансування міжнародних організацій.

Дефіцит трудових і фінансових ресурсів впливав на рівень економічної активності. Місцева влада виступала статистом і ретранслятором загальнодержавних рішень, мало виявляючи самостійне стратегічне бачення та системність у підходах.

Чернівецька обласна військова адміністрація приділила увагу посиленню прикордонної взаємодії, зокрема відкриттю нових, а також оновленню відповідно до стандартів і викликів часу вже наявних пунктів пропуску на українсько-румунському кордоні. Останнє, на нашу думку, найбільш успішний вектор діяльності.

Кількість ВПО на цих територіях зменшувалася. Проте велику частку становили особи із соціально вразливих категорій, які потребують покращення житлових і побутових умов. Системний аналіз перспектив інтеграції ВПО відсутній.

Загрозою стійкості та згуртованості ставали практики корупції, соціальної несправедливості, економічної неефективності. Вони продукували соціальне напруження і формували протестний потенціал.

Різноманітні міжнародні організації продовжували свою роботу. Перевагу надавали цільовій допомозі конкретним установам, фондам, соціальним верстам тощо.

Серйозним викликом для обороноздатності держави в час війни стало формування через медіа, соцмережі негативного образу мобілізації, акцентування на тому, що працівники територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки порушують законодавство при проведенні мобілізації.

За повідомленнями в медіа, зростала кількість військовозобов'язаних, які ухилялися від призову. Ставало більше варіантів ухилення від призову, серед них – спроби нелегального переходу кордону, виїзд за кордон за системою «Шлях», визнання непридатними до військової служби за станом здоров'я тощо.

I. ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ

В Україні станом на **кінець осені** 2023 року під тимчасовою окупацією Росії перебували населені пункти п'яти областей: Луганської (98% території), Запорізької (73%), Херсонської (72%), Донецької (57%), Харківської (2%), а також повністю окупований півострів Крим, загалом 109 тис. кв. км території України.

1. Зміни в системі управління

1.1. Рішення окупаційної влади

Протягом жовтня – грудня 2023 року на окупованих територіях Донецької області активно формувалася та інтегрувалася в загальноросійську систему регіональна «влада» як влада «суб'єкта Російської Федерації». 10 вересня 2023 року на окупованих територіях відбулися так звані «вибори регіональної та місцевої влади». **За результатами** так званих «виборів» до «народного союзу «ДНР» увійшли 74 депутати від «Єдиної Росії», по 6 депутатів від **КПРФ** і ЛДПР і 4 депутати від партії «Нові люди». У всіх муніципальних утвореннях ситуація була аналогічною: партія «влади» набрала близько 80–90% мандатів.

Під час першого засідання «народного союзу «ДНР» головою було **обрано** Артема Жогу, який очолював список «Єдиної Росії», а до цього – підрозділ бойовиків. 23 вересня «народний союз «ДНР» **обрав** «голову «ДНР». Ним очікувано став Денис Пушилін, який керував самопроголошеною республікою з вересня 2018 року після вбивства тодішнього ватажка Олександра Захарченка.

Окрім того, на окупованій території Донеччини почався процес активної ліквідації місцевих «органів влади» – різноманітних міністерств, комісій, служб та інспекцій. В аргументації «указов» зазначалося, що це робиться з метою інтеграції системи управління регіонів у владні структури РФ.

У Херсонській області почали формуватися та працювати так звані «виборні місцеві органи влади» – «обласна дума» та «союзи депутатів» 14 муніципальних утворень – усіх адміністративно-територіальних одиниць, на які окупанти поділили тимчасово окуповані території (далі – ТОТ) Херсонської області. 20 вересня відбулося перше «засідання» «Херсонської обласної думи». До неї було «обрано» 36 депутатів, представників чотирьох парламентських партій РФ – «Єдиної Росії» (28 депутатів), КПРФ (4 депутати), ЛДПР (3 депутати) і «Справедливої Росії за правду» (1 депутат). У вересні також відбулися перші «сесії» «союзу депутатів» усіх муніципальних формувань ТОТ Херсонської області.

Розгортання мережі російських окупаційних адміністрацій потребувало кваліфікованих кадрів. Оскільки росіянам не вдалося здобути підтримку більшості громадян України, які мали досвід роботи в секторі державного та місцевого управління, їм довелося залучати спеціалістів із території РФ. **За даними** Центру національного спротиву, більшість колаборантів, які зголосилися працювати в окупаційних адміністраціях, не мали відповідної освіти або займали найнижчі посади в цьому секторі. У зв'язку із цим російські куратори колаборантів із тимчасово окупованої Донецької області організували для них навчання в Красноярському краї Росії, а саме в Інституті державного та муніципального управління при уряді Красноярського краю.

За даними моніторингу Херсонської області, наприкінці 2023 року окупанти замість позасудових форм репресій застосовували імітацію правосуддя. Почастішали повідомлення про те, що так звані «суди» почали розглядати судові справи громадян України, яких раніше окупанти викрадали та піддавали тортурам.

Подібна зміна форм репресій пов'язана із завершенням процесу вбудовування ТОТ у російську державну та політичну систему, зокрема створенням так званої «судової системи». Так, наприкінці 2023 року голова Верховного Суду Росії В'ячеслав Лебедев [поінформував](#) Раду суддів РФ про те, що 436 федеральних суддів почали роботу в так званих «нових регіонах», тобто на ТОТ Херсонської, Запорізької, Луганської та Донецької областей.

>> ПІДГОТОВКА ДО «ВИБОРІВ» ПРЕЗИДЕНТА РОСІЇ

До проведення «виборів» президента РФ у березні 2024 року окупанти [планували](#) також залучити ТОТ сходу та півдня України. Російська Центральна виборча комісія повідомила про одностайно ухвалене рішення 11 грудня. Відповідно до цієї постанови «вибори» мали відбутися на ТОТ Запорізької, Херсонської, Донецької та Луганської областей, про анексію яких Росія повідомила у вересні 2022 року та на території яких запровадила режим воєнного стану. У заяві зазначено, що рішення було ухвалено після консультацій із Міністерством оборони та Федеральною службою безпеки, а також окупаційною владою в цих регіонах. Окрім того, «вибори» президента РФ мали відбутися в анексованому Криму.

Центральна виборча комісія Росії [опублікувала](#) «особливості» проведення «виборів» у період воєнного стану. Зокрема, вона дозволила голосувати не за паспортом, акредитувати журналістів «в особливому порядку», а також переміщати бюлетені та інші документи «в безпечне місце» в разі загрози.

Місцевим російським виборчкомам було дозволено скорочувати час голосування й не публікувати відомості про своїх членів і виборчі ділянки. Журналістам заборонили знімати людей на ділянках без їхньої згоди. Центральна виборча комісія Росії виправдала такі заходи «необхідністю забезпечити безпеку всім учасникам голосування». Деякі з положень прямо суперечать федеральному закону «Про вибори президента РФ».

>> ПРИМУСОВА ПАСПОРТИЗАЦІЯ

Окупанти продовжили примусову паспортизацію українців на ТОТ. Загарбники [стверджували](#), що російські паспорти отримали вже понад 2 млн українців.

За словами представниці Уповноваженого з прав громадян, постраждалих внаслідок збройної агресії проти України, Ольги Алтуніної, до Офісу Омбудсмана надходять десятки звернень щодо примусової паспортизації на ТОТ. Такі повідомлення необхідні, адже вони будуть юридичним підтвердженням того, що людину примусили отримати російський паспорт. Водночас вона [наголосила](#), що отримання паспорта РФ у жодному разі не є підставою для втрати українського громадянства. Така позиція України ґрунтується передусім на положеннях статті 4 Європейської конвенції про громадянство.

Дії з примусової паспортизації на ТОТ свідчать про те, що Росія порушує права людини та гуманітарне право, здійснюючи примусову паспортизацію, яка є формою колективного покарання, дискримінації й переслідування за національною приналежністю. Також Росія порушує право людини на свободу руху, освіту, медичну допомогу, соціальний захист тощо.

Як [повідомила](#) Громадянська мережа «Опора», очевидними причинами примусової паспортизації є збір персональних даних для посилення контролю з боку влади, що дозволяє ефективніше тероризувати населення та зменшувати зв'язок України з її громадянами. З огляду на втрати, яких завдають окупантам Збройні Сили України (далі – ЗСУ), облік і формальне прийняття до громадянства РФ полегшує можливості мобілізації населення та примусення його до участі у війні.

Люди, які залишилися на ТОТ і відмовилися отримати російський паспорт, стикалися з проблемами при оформленні інших документів, отриманні соціальних виплат та [медичної допомоги](#), також відсутність паспорта ускладнила можливість виїхати з окупації.

Російські окупанти застосовували різні методи та залякування, щоб спонукати мешканців окупованих територій отримувати російські паспорти. Так, за даними Центру національного спротиву, окупанти [погрожували](#) батькам передати дані про дитину в місцеві «органи опіки», якщо ті не погодяться оформити російські документи.

Одним із [нових методів](#) примусової паспортизації та контролю за місцевим населенням була обов'язкова верифікація користувачів інтернету на основі паспорта. «Тобто, всі користувачі мають мати паспорт РФ, аби мати змогу й надалі отримувати послуги», – пояснили в Центрі національного спротиву.

Процедуру паспортизації на ТОТ ворог планував завершити до 1 січня 2024 року, [повідомив](#) міський голова Мелітополя Іван Федоров: «Ворог поставив собі за мету завершити до 1 січня процедуру паспортизації. Звичайно, це не означає, що 100% наших громадян, які залишились в окупації, візьмуть цей аусвайс. Але сьогодні жодного кроку не можна зробити безперешкодно (на окупованих територіях), якщо в тебе немає російського паспорта».

Раніше повідомлялося, що в'їзд до тимчасово окупованого Енергодара, міста-супутника Запорізької АЕС, заборонений тим, у кого немає російського паспорта. Окрім того, ворог провів поквартирні обходи, щоб скласти реєстр людей, у яких немає російських документів, щоб потім їх можна було депортувати як іноземців.

Росіяни відмовлялися в наданні медичної допомоги мешканцям ТОТ, які не мають паспорта РФ. Надходила інформація, що в лікарнях на ТОТ російські терористи планували [приймати](#) українців, які не мають медичного страхування, як іноземців.

На ТОТ Запорізької області росіяни змушували роботодавців повідомляти в «міграційний відділ» про всіх працевлаштованих людей, які не є громадянами РФ. У разі відмови – погрожували штрафами до 800 тис. рублів і нараховували вищий податок за таких працівників, [повідомив](#) міський голова Мелітополя Іван Федоров.

>> ВЛАСНІСТЬ, ПІДПРИЄМСТВА

Протягом моніторингового періоду не було зафіксовано значного економічного буму на окупованих територіях Донецької області. Більшість підприємств на територіях, окупованих у період 2014–2022 років, перейшли під контроль російського бізнесу й намагалися поставляти свою продукцію до регіонів Росії. Ситуація на захоплених у 2023 році територіях була значно гіршою, адже їхні підприємства дуже постраждали під час бойових дій. Їх системно не відновлювали. По-перше, це потребувало значних інвестицій, які могли надійти лише із російського бюджету й від бізнесу, який і без того був не в найкращому стані. По-друге, російські підприємства не були зацікавлені в появі нових конкурентів на внутрішньому ринку. Окрім того, через бойові дії, міграцію та примусову мобілізацію окуповані території відчували просто критичну нестачу кадрів. Навіть показові відновлення Маріуполя відбувалися головним чином руками будівельників, яких завезли з інших регіонів Росії.

У цих умовах усі звіти окупаційної влади про запуск якихось підприємств мали винятково пропагандистську мету. Наприклад, у грудні 2023 року вона [повідомила](#) про відновлення діяльності Металургійного комбінату імені Ілліча в Маріуполі. Утім, про випуск сталі не йшлося. За повідомленням пропагандистських медіа, на підприємстві було відновлено діяльність кількох допоміжних цехів із перероблення шлаку та виготовлення різноманітних металоконструкцій, які використовуються для «відновлення основного виробництва на підприємстві». Місцеві мешканці заперечували відновлення діяльності комбінату: усіх працівників викликали як [підсобних робітників для розбирання завалів](#). Підприємство зазнало значних руйнувань і може відновити свою профільну діяльність лише після повної перебудови.

>> ЗАПОРІЗЬКА АЕС

На тимчасово окупованій Запорізькій АЕС росіяни [продовжували](#) тиск і шантаж. Від 4 березня 2022 року станція та місто-супутник Енергодар [перебувають](#) під окупацією російських військ. Росія відмовлялася створювати демілітаризовану зону довкола станції, як це пропонувала ООН. Станція неодноразово піддавалася обстрілам.

Українська державна компанія «Енергоатом» 1 жовтня повідомила, що російські окупанти затримали генерального директора ЗАЕС Ігоря Мурашова. 3 жовтня, після втручання генерального директора МАГАТЕ, його звільнили. Опісля президент АТ «НАЕК «Енергоатом» Петро Котін перебрав на себе виконання обов'язків генерального директора Запорізької АЕС.

5 жовтня президент Росії [Владімір Путін доручив](#) передати у федеральну власність об'єкти Запорізької АЕС. Було створено підприємство «Запорізька АЕС» з метою «забезпечення безпеки об'єктів використання атомної енергії Запорізької АЕС». «Експлуатаційна організація Запорізької АЕС здійснюватиме власними силами або із залученням інших організацій діяльність з експлуатації та виведення з експлуатації об'єктів Запорізької АЕС», – ідеться в [указі](#) Путіна.

В українській [НАЕК «Енергоатом»](#) це рішення назвали [«нікчемним»](#). *«Україна і весь цивілізований світ знають, що Запорізька АЕС продовжить працювати в Україні, згідно з українським законодавством, в українській енергосистемі, в Енергоатомі», –* відзначили в українській компанії.

2 грудня на ЗАЕС [стався](#) восьмий повний блекаут через обрив напередодні лінії енергоживлення «Запорізька ТЕС – Феросплавна» та «Запорізька АЕС – Дніпровська».

«Останнє відключення зовнішнього електропостачання є ще одним нагадуванням про ненадійну ситуацію з ядерною безпекою та безпекою на станції, на яку можуть вплинути події далеко від самого майданчика», – [повідомив](#) гендиректор МАГАТЕ Рафаель Гроссі.

>> ДЕПОРТАЦІЯ / ПРИМУСОВЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ

У Запорізькій області евакуація з ТОТ не проводилася з грудня 2022 року. Єдиний виїзд з окупованих територій на територію, підконтрольну українській владі, через Василівку було закрито, і до кінця 2023 року російська армія не відкрила шлях для евакуації. Частина людей із зони обстрілів окупаційна влада перемістила до Криму або далі від лінії обстрілів.

1.2. Доступ до публічної інформації

Окуповані території Донецької області залишалися повністю відрізненими від інформаційного поля України. Проте окупаційна влада докладала максимум зусиль для просування російських наративів і пропаганди: на цих територіях були максимально представлені всі федеральні медіа. У захоплених населених пунктах, якщо вони не були повністю зруйновані, росіяни в першу чергу запускали мовлення російських телеканалів і радіо, також у великих містах створювали місцеві медіа, які лише підсилювали розповсюдження наративів.

За підтримки федерального уряду РФ на окупованій частині Запорізької області [планувалося](#) створення медіаконгломерату «Нові регіони». Куратором цього медіа призначили першого заступника голови Адміністрації президента РФ Сергія Кірієнка, котрий з 2020 року перебуває під санкціями Європейського Союзу, з 2021 року – США, з 2022 року – Японії. Кірієнко курує зв'язки з так званими «ДНР» і «ЛНР», а тепер ще й узяв на себе медійний контроль.

На ТОТ Луганщини в росіян не вистачало пропагандистів для роботи в районних центрах, [повідомив](#) Центр національного спротиву. *«Ворог створив низку "районних газет" й видає цю макулатуру безкоштовно місцевим мешканцям. Проте в "редакціях" працюють завезені гастролери, які куруються з Росії», –* ідеться в повідомленні. Росіяни намагалися змінити ситуацію і знайти місцевих колаборантів. Вони відкрили вакансії «головних редакторів» й обіцяли «підвищену зарплату й навчити людину з нуля».

2. Гуманітарна ситуація

На ТОТ Херсонщини окупанти виділили дві зони. Перша – 15-кілометрова смуга вздовж лівого берега річки Дніпро, у якій розташовані населені пункти від селища Верхній Рогачик до міста Гола Пристань, у тому числі міста Нова Каховка та Олешки. Друга зона – усі інші окуповані території.

15-кілометрова зона вважалася зоною бойових дій із жорсткими обмеженнями на пересування. На початку 2023 року там була проведена евакуація. Саме ці території найбільш серйозно постраждали від затоплення після знищення греблі Каховського водосховища окупантами. Там постійно виникали проблеми з електропостачанням, доступом до питної води, газу, зв'язку та інших сервісів.

У так званій «ЛНР» [довірили](#) про готовність до зими на рівні 95%. Проте цей показник не враховував Сєверодонецька, Лисичанська, Рубіжного та Кремінної, де протягом півтора року росіяни не зробили майже нічого, щоб відновити опалення. Як і раніше, у 2022 році, за два тижні до початку опалювального сезону вони повідомили про труднощі зі своєчасним підключенням цих населених пунктів до системи опалення.

2.1. Фільтраційні дії окупаційної влади / військовополонені

На ТОТ Запорізької області російська влада посилила фільтраційні заходи. Зокрема, місцевих жителів закликали доносити на проукраїнськи налаштованих людей через спеціально створений чат-бот, [повідомив](#) очільник Запорізької обласної військової адміністрації (далі – ОВА) Юрій Малашко.

2.2. Дії окупаційної влади щодо рекрутингу в збройні формування

Російська сторона продовжила приховану мобілізацію на ТОТ півдня України, називаючи її «добровольчою ініціативою», [поінформував](#) Центр національного спротиву. Після завершення формування окупантами «військкоматів» на ТОТ Херсонщини та Запоріжжя чоловікам призовного віку, які отримали російський паспорт, відразу видавали повістку. Уже у «військкоматі» їм пропонували укласти контракт зі Збройними силами РФ, а резервістів мобілізували одразу. Найбільш поширеною такою практикою була в селах.

Росія знайшла новий спосіб [поповнення](#) своїх військових сил після втрат у боях за Авдіївку (Донецька область). На війну почали мобілізувати шахтарів із Луганської області. За повідомленням партизанського руху «АТЕШ», повістки із цією метою роздавали працівникам підприємств у Ровеньках, Хрустальному та Сорокиному. «Російська Федерація окупувала більшу частину Луганської області, зруйнувала більшість шахт і тепер взялася мобілізувати шахтарів», – ішлося в повідомленні.

Також у Луганській області російські загарбники почали мобілізувати студентів денної форми навчання, за [даними](#) «АТЕШ». Так, окупанти змушували мобілізованих студентів брати академвідпустку. «Нам достеменно відомо про такі випадки у т. зв. “Донбаському державному технічному університеті” у місті Алчевськ. Не кращі справи і на інших окупованих територіях України», – ішлося в повідомленні. Партизани наголошували, що мобілізація громадян України до армії РФ є воєнним злочином.

3. Робота над ідентичністю

3.1. Зміни в стандартах освіти

За [словами](#) Дмитра Лубінця, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, РФ використовувала освіту на ТОТ як інструмент для поширення своєї пропаганди. Загалом знищення освіти на ТОТ відбувалося за «кримським сценарієм» (тобто повторювало дії, які РФ розпочала ще у 2014 році в Криму):

- перехід на російські стандарти освіти;
- заміна навчальних матеріалів на російські;
- перепідготовка й заміна педагогічного складу на лояльний до нової влади чи переміщений із території РФ;
- вилучення предметів українознавчого циклу, зокрема історії України, української літератури;
- обмеження вивчення української мови;
- мілітаризація навчального процесу, прищеплення таких дитячо-юнацьких військово-патріотичних рухів, як «кадетські школи», «Юнармія» (створена в Росії за ініціативою міністра оборони Сергея Шойгу), «Большая перемена» (конкурс із різними мілітаризованими активностями) тощо.

За результатами [дослідження](#) «Amnesty International», жителі ТОТ ризикували зазнати репресій через прагнення продовжити здобувати українську освіту, а деякі батьки були змушені переховувати своїх дітей. «На окупованих Росією територіях залякування та примус є щоденною реальністю для сімей, дітей та викладачів», – [заявила](#) дослідниця Анна Райт. Батьки на ТОТ припиняли навчання дітей за українською програмою заради їхньої безпеки. Жителі розповідали, що до них приходили чоловіки в російській військовій формі й примушували відправляти дітей у школу, погрожуючи «*відвезти їх до дитбудинку в Росії*».

Такий підхід до освіти є серйозною проблемою, оскільки він спрямований на маніпулювання свідомістю дітей і молоді, а це форма психологічного впливу та пропаганди. Використання спеціально створених шкільних підручників, які переписують історичні події відповідно до політичних інтересів окупантів, має на меті переконати дітей у правильності окупаційного режиму та його дій.

На окупованій території Донецької області освітні заклади активно переходили на російські стандарти освіти та інтегрувалися в російську систему. Зокрема, попри значні руйнування Маріуполя, окупаційна влада звітувала про те, що у двох «закладах вищої освіти» міста [навчалось](#) майже 8 тис. студентів.

3.2. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення

У жовтні 2023 року в тимчасово окупованому Мелітополі (Запорізька область) росіяни «за прямою вказівкою Путіна» встановили стелу «Місто воїнської слави» на відзначення «80-річчя звільнення міста від німецько-фашистських загарбників у Великій вітчизняній війні». Увінчує споруду герб Росії. Ця стела є складовою пропагандистської кампанії РФ, яка маніпулює історичними фактами та створює вигаданий образ сучасності. У своєму зверненні Владімір Медінський, голова Російського військово-історичного товариства, [пише](#), що «спомин про ту страшну війну накладається на події сьогоденного дня, коли наша країна знову опинилася перед необхідністю протистояти фашистській загрозі», у дусі найкращих взірців пропаганди здійснюючи розподіл на «ми» – «вони», обертаючи й зміщуючи пласти реальності.

II. ПРИФРОНТОВІ ТА ЗВІЛЬНЕНІ ТЕРИТОРІЇ

1. Зміни в системі управління

Четвертий квартал 2023 року був символічно важливим для Херсонської області. Рік тому відбулося звільнення правобережної Херсонщини. Протягом першого вільного року перед владою та суспільством поставали надзвичайно серйозні виклики: необхідність швидко відбудувати зруйновані структури управління, налагодити роботу органів влади, правоохоронної системи, судів; запустити та забезпечити нормальне функціонування систем життєзабезпечення та критичної інфраструктури, відновити роботу комунальних підприємств, лікувальних закладів, торгових закладів, банківських установ; відновити роботу мобільного зв'язку та інтернету; організувати сталу систему надання гуманітарної допомоги та соціальних послуг.

Щоденні нищівні російські обстріли правобережних громад Херсонщини ускладнювали реалізацію цих завдань, проте більшість із них були виконані, у першу чергу завдяки зусиллям різних груп населення: органів влади, рятувальників і поліцейських, комунальників, лікарів, волонтерів і представників міжнародних програм.

На Херсонщині діяв лише один представницький орган – Херсонська обласна рада. Робота всіх інших місцевих рад припинена. Повноваження рад отримали начальники відповідних військових адміністрацій. Незважаючи на припинення роботи місцевих рад в області, депутати юридично зберегли свій статус і повноваження в роботі з виборцями, у представленні їхніх інтересів тощо, але фактично не застосовували їх на практиці.

Можна констатувати, що військові адміністрації не мали бачення, як залучити до розв'язання місцевих проблем величезний загін легітимних представників територіальних громад області. У результаті всі владні повноваження сконцентрувалися в начальників військових адміністрацій, які навіть не відчували потреби в залученні чинних депутатів до спільної діяльності в колегіальних органах, які все ще продовжували діяти.

Після нормалізації ситуації подібне відсторонення може негативно вплинути на якість, самостійність і спроможність місцевого самоврядування.

Соціологічні заміри [фіксували](#) високий і стійкий рівень недовіри до дій військової адміністрації серед мешканців Херсона. Так, згідно з результатами моніторингу, який проводився на замовлення Фонду громади міста Херсон «Захист», у грудні збільшилася кількість херсонців, які не довіряють Херсонській обласній та міській військовим адміністраціям. Якщо в липні Херсонській ОВА не довіряло 46% містян, то в грудні – 53%. У липні Херсонській міській військовій адміністрації (далі – МВА) не довіряло 51% учасників опитування. У грудні їх стало 57%. У липні особистий рейтинг керівників адміністрацій був настільки низький, що соціологи в грудні відмовилися відстежувати зміни в цьому показнику.

Протягом звітного періоду на вільній території Донецької області змінилося керівництво обласної влади. 5 вересня 2023 року Президент України [звільнив](#) із посади начальника ОВА Павла Кириленка, який працював тут із 5 липня 2019 року. Наступного дня він очолив Антимонопольний комітет України. Окрім того, на роботу до комітету перейшли два його заступники – [Максим Сандига](#) та [Денис Ключников](#).

Пауза в призначенні нового очільника області затягнулася майже на чотири місяці. Проте 27 грудня 2023 року на цю посаду було [призначено](#) Вадима Філашкіна.

Загалом сформована система військових адміністрацій протягом звітного періоду показала здатність працювати та виконувати свої функції навіть в умовах турбулентності та фактичної відсутності першого керівника.

Водночас через створення військових адміністрацій у містах і районах області призупинили свою діяльність міські та районні ради. Фактично політичне життя було поставлено на паузу, а мешканці громад позбавлені можливості впливати на ухвалення органами влади управлінських рішень. Окрім того, практично не працювали громадські ради при обласній і міських військових адміністраціях – засідання або взагалі не проводилися, або не закінчувалися ухваленням рішень, або ці рішення влада ігнорувала.

Майже вся територія Луганської області на час написання звіту була окупованою. ОВА працювала поза межами області, її офіс розташовувався в сусідньому обласному центрі – Дніпрі. 26 військових адміністрацій громад так само працювали поза межами області. Управління здійснювалося через президентську вертикаль влади. Механізми громадянської участі були практично відсутні.

1.1. Рішення влади, що позначилися на згуртованості

>> МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ

За словами начальника Миколаївської ОВА Віталія Кіма, міжнародні партнери у 2023 році [надали](#) Миколаївській області фінансову допомогу розміром 105,5 млн євро. Більшу частину коштів – 75,5 млн євро – регіон отримав у межах співпраці з Королівством Данія на відновлення інфраструктури в Миколаєві та області. Так, з листопада 2023 року за підтримки уряду Данії в Миколаєві запрацювали Офіс відновлення та розвитку Миколаївської області й Офіс відновлення та розвитку міської громади Миколаєва. Ще 30 млн євро Миколаївська область отримала від інших партнерів, зокрема ООН, ПРООН тощо.

Централізоване водопостачання в Миколаєві [припинилося](#) ще 12 квітня 2022 року. Тоді російські війська обстріляли водогін, який постачав місту воду з Херсонської області, і миколаївці на місяць залишилися зовсім без неї. Повернути до осель вдалося лише технічну воду. У таких умовах містяни живуть уже майже два роки. Єдиним варіантом отримати питну воду залишаються свердловини. На час написання звіту питанням відновлення питної води в місті займалася французька компанія «Egis». Вона пропонувала три варіанти альтернативних джерел водозабору.

>> МІЖРЕГІОНАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ

Одна з програм, у межах якої відновлювали населені пункти на Херсонщині, називалася «Пліч-о-пліч». Відбудову здійснювали 15 областей України за принципом «громада – громаді» чи «регіон – регіону». Фінансування забезпечували обласні й місцеві бюджети. У межах програми на правобережній Херсонщині відремонтували майже 700 будинків, зруйнованих російськими обстрілами. Очікується, що програма [запрацює](#) і в інших регіонах.

>> ПРОГРАМА «ЄВІДНОВЛЕННЯ»

Донецька область – лідер за кількістю об'єктів, внесених у Державний реєстр пошкодженого і знищеного в результаті збройної агресії РФ майна. Ідеться про понад 54 тис. об'єктів. Найбільше – у Краматорській і Бахмутській громадах. Донеччина також входить до п'ятірки областей, які лідирують за сумою виплат компенсації за програмою «ЄВідновлення». Станом на початок листопада 2023 року мешканці області [отримали допомоги](#) на майже 160 млн грн.

У грудні в Запоріжжі 209 жителів [отримали](#) грошову компенсацію на ремонт пошкодженого житла за програмою «ЄВідновлення» на загальну суму майже 8,7 млн грн. 411 жителів Запорізької області [отримали](#) за цією програмою понад 22 млн грн компенсації.

За даними начальника Миколаївської ОВА Віталія Кіма, жителям області, чиє майно було пошкоджено внаслідок російської агресії, [виплатили](#) 140 млн грн у межах програми «ЄВідновлення». Компенсацію отримали 1 909 жителів області з 5 042 заявників. Окрім того, жителям, які втратили житло, виплатити 167 млн грн на покупку нового майна. Таку допомогу отримало 137 осіб із 618 заявників.

>> ПЛАНИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Донеччина активно розробляла плани повоєнного відновлення. Наприклад, Краматорськ на форумі з відбудови України «ReBuild Ukraine» [представив вісім проєктів](#) відновлення, серед яких

проекти відбудови будинків і шкіл, зруйнованих під час обстрілів міста, а також будівництво нового житлового мікрорайону.

У Миколаєві [відкрили](#) Офіс відновлення та розвитку міської громади. Простір створено за сприяння Програми розвитку ООН (UNDP) і фінансової підтримки ЄС, урядів Данії і Швеції. Тут фахівці розроблятимуть проекти відбудови, будуть залучати фінансування та разом із підрозділами міської ради реалізовувати їх. Офіс відновлення дозволить комплексно підійти до розвитку та повоєнного відновлення Миколаєва.

>> ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ КАХОВСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Підрив окупантами дамби Каховського водосховища та затоплення всього пониззя Дніпра різко погіршили гуманітарну, економічну та соціальну ситуацію в Херсонському регіоні. Ліквідація наслідків катастрофи потребувала надзвичайних зусиль, проте вони досі [не подолані](#). Постраждало 3 252 будинки, у тому числі 121 багатоквартирний, де пошкоджені квартири на першому поверсі. На кінець жовтня було обстежено 2 475 будинків, складено 2 256 актів. Завершенню робіт заважали щоденні обстріли з лівого берега. До деяких населених пунктів доступ був обмежений.

>> РОЗМІНУВАННЯ

За [підрахунками](#) Херсонської ОВА, станом на 9 жовтня 2023 року показники посіву та збирання врожаю на Херсонщині у 2023 році становили лише 2% від рівня 2021 року. Однією з причин, окрім воєнних дій, є засміченість вибухонебезпечними предметами. З 517,6 тис. га сільськогосподарських угідь на звільненій території 425,6 тис. га залишалися потенційно засміченими вибухонебезпечними предметами. Станом на жовтень обстежено й розміновано лише 92 тис. га сільськогосподарських угідь.

Офіційно станом на середину жовтня над розмінуванням [працювало](#) близько 500 саперів. Це представники ЗСУ, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Національної гвардії України, Національної поліції, Державної спеціальної служби транспорту, міжнародних організацій. Такої кількості саперів не вистачало. Тому в області вже сформувався чорний ринок розмінування. Фермери вимушені звертатися до несертифікованих розмінувальників. Як результат, акти про розмінування, складені несертифікованими фірмами, визнають недійсними, і фермери не мають [права на компенсацію](#) за розмінування.

Станом на грудень 2023 року було [заміновано](#) 30% території Миколаївщини. Загалом це 754 тис. га землі. За підсумками 2023 року майже 112 тис. га сільськогосподарських земель було обстежено, з них майже 15 тис. га – розміновано. Окрім того, в області працювало 130 піротехнічних груп – 590 людей.

>> ЕВАКУАЦІЯ

Від початку повномасштабного вторгнення Росії 1 млн 354 тис. мешканців Донеччини були змушені евакуюватися. Протягом 2023 року на території області, підконтрольній українській владі, [постійно проживало](#) 525 тис. мешканців. При цьому напрямок руху населення залежав від безпекової складової та віддаленості громади від лінії фронту. За підрахунками обласної влади, до Краматорська повернулося близько 66 тис. мешканців, а до Слов'янська – приблизно 39 тис. містян.

Своєю чергою з міст, які розташовані ближче до лінії фронту, евакуація продовжувалася. Зокрема, в Авдіївці, за [даними](#) місцевої військової адміністрації, станом на [грудень 2023 року](#) залишалося понад 1 200 мешканців. Нагадаємо, що до початку повномасштабного вторгнення в місті мешкало більш як 30 тис. осіб. Окрім того, від початку грудня там [не залишилося](#) жодної дитини – усіх вивезли з батьками в межах обов'язкової евакуації.

За [даними](#) Міністерства реінтеграції тимчасово окупованих територій України, у межах обов'язкової евакуації із серпня 2022 року з Донецької області до безпечних регіонів перемістилося понад 97 тис. громадян. Серед них – більш як 12,5 тис. дітей і понад 4,5 тис. маломобільних. Обов'язкова евакуація з Донецької області проводилася спеціальним поїздом до Житомирської області один раз на вісім днів у парні числа. Евакуація здійснювалася безкоштовно. Для попереднього запису необхідно було звернутися до місцевих органів влади або подати заявку, зателефонувавши на гарячу лінію.

>> ГУМАНІТАРНА СИТУАЦІЯ

У громадах Донецької області, які розташовані поблизу лінії фронту, гуманітарна ситуація була доволі складною. Жителі цих громад часто повністю або частково залежали від гуманітарної допомоги, яку надавали зазвичай військові підрозділи, дотримуючись усіх необхідних заходів безпеки. Окрім того, у цих громадах були відсутні стаціонарна та екстрена медична допомога, майже всі комунальні послуги. Зокрема, протягом звітного періоду в подібних умовах жили мешканці Авдіївки, Часового Яру та кількох маленьких населених пунктів поряд із лінією фронту.

Дуже важка гуманітарна ситуація склалася в місті Авдіївка. Більшість мешканців були вимушені ховатися в підвальних приміщеннях багатоквартирних будинків і громадських об'єктів через постійні обстріли. У місті [продовжував працювати](#) єдиний лікар, який у разі потреби міг стабілізувати людину, після чого її вивозили броньованою машиною до Мирнограда. В Авдіївці були відсутні правоохоронці та рятувальні служби. Оперативно-слідча група приїздила до міста за графіком і фіксувала злочини російських військових.

>> ГУМАНІТАРНІ ХАБИ / ЦЕНТРИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

За даними моніторингу Луганської області, на кінець 2023 року в регіоні [діяло](#) 36 гуманітарних хабів, кожен із яких був обладнаний генераторами, паливно-мастильними матеріалами, старлінками, павербанками, обігрівачами, ковдрами та питною водою. Також усі центри були забезпечені медичним персоналом. Управління всіма гуманітарними центрами здійснювала Луганська обласна військово-цивільна адміністрація. Жителі Луганщини могли отримати допомогу в будь-якому хабі, незалежно від того, до якої громади вони належать. У кожному хабі за попереднім записом можна було отримати гуманітарну допомогу у вигляді харчових продуктів і наборів гігієни, також юридичну, психологічну та медичну допомогу.

>> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ОПАЛЮВАЛЬНОГО СЕЗОНУ

Входження у зимовий період останнього кварталу 2023 року стало найважливішим викликом для влади Херсонщини.

Необхідно було запустити теплогенерувальні підприємства, а для тих мешканців області, які опалюють свої оселі індивідуально, – знайти деревину та вугілля. В окремих районах обласного центру з підключенням тепла були серйозні труднощі. Проблеми також виникали у зв'язку з тим, що багато людей виїхали з міста. Траплялися аварії, прориви опалення в пустих квартирах.

[За словами начальника ОВА](#), благодійні організації, зокрема Міжнародна організація з міграції, «SaveUA», «Самаритяни», «Ранок відродження» та інші, підтвердили, що мають змогу надати деревину й вугілля для 10 тис. родин.

Військова адміністрація організувала опалювальний сезон в умовах постійних обстрілів, вода, світло, газ і тепло були безперебійно. Місцева влада продемонструвала ефективність в організації та успішному проведенні опалювального сезону, що стало найважливішим політичним заходом у цей період.

>> УКРИТТЯ

На позачерговій сесії міської ради 5 жовтня 2023 року було [вирішено](#) встановити модульні укриття комбінованого типу в місті Запоріжжя. Такі укриття мають захищати мешканців від осколкових поранень і вибухової хвилі під час російських обстрілів. Водночас частина площі буде використовуватися для торгівлі. За планом, у таких спорудах можуть перебувати під час повітряної тривоги до 25 осіб (без лавок).

У середмісті Запоріжжя [велося](#) будівництво модульного підземного укриття, розрахованого на 100 осіб. Воно буде обладнане водопостачанням, електромережами, каналізацією та системою вентиляції. Проєкт фінансується за рахунок приватних інвесторів, загальна вартість становить близько 10 млн грн. Цей проєкт може слугувати прикладом відповідального підходу бізнесу до розв'язання важливих соціальних питань і забезпечення безпеки та комфорту мешканців.

Як [передає](#) «Суспільне. Запоріжжя», у Запорізькій області 44% укриттів не були готові до використання і не були доступні для громадян. Загалом на підконтрольній території Запорізької області налічувалося 1 785 захисних споруд.

Улітку 2023 року за ініціативи ГО «Хочу вчитись» і Запорізького центру розслідувань було створено спеціальний чат-бот для громадського моніторингу укріплень.

1.2. Доступ до публічної інформації / інформаційна безпека

У Херсонській області працювали офіційні сайти Херсонської ОВА та Херсонської МВА, телеграм-канали керівників цих адміністрацій Олександра Прокудіна (10,6 тис. підписників), Романа Мрочка (7,4 тис. підписників) і телеграм-канали Херсонської ОВА (22,6 тис. підписників), Херсонської МВА (9,9 тис. підписників), у яких з'являлося по 10–20 повідомлень щодня.

У Запорізькій облдержадміністрації почали проводити щотижневі брифінги, і в журналістів з'явилася можливість поставити запитання безпосередньо Юрію Малашку. Водночас посадовці із Запорізької міськради, навпаки, [продовжували](#) вказувати на воєнний стан і незаконно відмовляти журналістам у доступі до інформації.

Переважна частина респондентів семи фокус-груп, проведених у серпні 2023 року в Запорізькій області в межах діяльності [Ради відновлення Запоріжжя](#) у співпраці з координатором Національної платформи в області, відзначили проблему закритості місцевої влади. Учасники дослідження були певні, що місцева влада не налаштована на комунікацію та співпрацю з громадськістю, і підкреслювали важливість прозорості, підзвітності та інформування громадськості про ухвалені рішення. Також вони висловили готовність долучатися до обговорення ухвалених рішень.

Основний фокус і вплив на аудиторію мали телеграм-канали та мікромедіа. Найбільш популярними були «Вазелін», який у жорсткій формі критикував місцеву владу; проекти молодих журналістів-розслідувачів, таких як «Запорізький центр розслідувань». Майже всі громади Запоріжжя, районні гуманітарні хаби, у тому числі ті, які працювали за межами області, активно інформували через свої телеграм-канали.

В останні місяці 2023 року в Миколаєві та інших громадах області позитивним зрушенням стала публікація рішень рад і їхніх виконавчих органів на офіційних сайтах. Від початку повномасштабної війни і до жовтня 2023 року це було радше винятком.

У населених пунктах Донецької області, наближених до лінії фронту, а також на звільнених територіях існували величезні складнощі з доступом до будь-яких новин. Незважаючи на зусилля операторів із відновлення мобільної мережі та запуск телевізійного мовлення, значна частина мешканців цих громад не могли користуватися мобільним інтернетом чи дивитися телебачення через відсутність стабільного електропостачання. Ситуацію намагалася частково розв'язати обласна адміністрація через випуск інформаційного бюлетеня, що безоплатно розповсюджувався на прифронтових і звільнених територіях. Утім, повністю проблему доступу до інформації це не розв'язувало.

2. Робота над ідентичністю

2.1. Зміни в стандартах освіти

У Запорізькій області 36 закладів освіти працювали за змішаною формою навчання, ще 20 могли перейти на неї з 2024 року. В укріпленнях шкільних приміщень тривали ремонтні роботи, [повідомили](#) в Запорізькій ОВА. Щоб повернути учнів із дистанційного навчання до навчання в класах, у прифронтових містах облаштовували підвальні приміщення та будували підземні школи.

Освітній процес у Миколаєві [відбувався](#) в онлайн-форматі, але місто активно працювало над реконструкцією пошкоджених шкіл і збільшенням укріплень у них, залучаючи в тому числі й позабюджетні кошти.

275 закладів середньої освіти Донецької області продовжували працювати, але лише в дистанційному форматі. Щоб якось компенсувати занадто тривале перебування на дистанційному форматі навчання (2 роки під час епідемії COVID-19 та ще 2 роки повномасштабної війни), освітяни області намагалися створити мережу консультаційних пунктів, які працюють в очному режимі. За межами області вони базуються в освітніх хабах, а в самій області – у пунктах незламності та школах, оснащених бомбосховищами.

Вищі та професійні навчальні заклади області продовжували роботу, переїхавши до інших регіонів та активно застосовуючи дистанційні форми навчання. Фактично така система протягом тривалого часу не зазнавала суттєвих змін. Утім, ефективність роботи цих навчальних закладів дуже сильно залежала від наполегливості керівництва. Наприклад, Маріупольський державний університет, [Краматорське вище професійне торгово-кулінарне училище](#), Бахмутський коледж мистецтв і багато інших навчальних закладів не лише відновили свою діяльність за межами області, а й активно розвивалися. Своєю чергою переміщений ще у 2014 році Донецький національний університет імені Василя Стуса навпаки втрачав свій викладацький потенціал.

2.2. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення

Очільник Луганської ОВА Артем Лисогор наголосив на важливості відмови від радянських назв і термінології, таких як [Донбас](#), зазначаючи, що сучасна Україна включає Донецьку й Луганську області, які є рівними серед інших регіонів держави. Це підкреслює ідею національного суверенітету та відокремлення від російських нарративів.

На початку повномасштабної війни у Запоріжжі налічувалося понад 200 урбанонімів (назв вулиць, провулків тощо), пов'язаних із Росією. З весни 2022 року влада активно почала працювати в напрямі перейменування вулиць. Так, на початку жовтня в місті за рішенням виконкому міськради зупинку «площа Пушкіна» [перейменували](#) на «майдан Вернадського».

1 жовтня в День захисників і захисниць України в центрі Запоріжжя була започаткована [Алея Героїв](#). На ній встановлені призми з іменами і фото містян, які загинули на фронті. Така ініціатива є важливим кроком у збереженні історії та вшануванні пам'яті тих, хто віддав своє життя за вільну Україну.

3. Спільна справа

3.1. Взаємодія на рівні спільнота – влада. Довіра до рішень влади. Реагування на потреби та бізнесові й громадські ініціативи

З перших днів повномасштабного вторгнення в Запоріжжі мешканці самостійно розпочали формувати численні громадські ініціативи, об'єднання та волонтерські групи. Більшість волонтерських організацій продовжує працювати і сьогодні. Так, волонтерська організація «Карітас Запоріжжя» збирає необхідні речі для людей, які були змушені покинути свої будинки або залишилися без даху над головою. Благодійна організація «Мережа 100 відсотків життя. Запоріжжя» разом із чеською гуманітарною організацією «Людина в біді. Україна» ([«People in Need Ukraine»](#)) за фінансової підтримки Гуманітарного фонду для України продовжувала надавати допомогу й підтримку постраждалим.

Волонтери Українського Червоного Хреста допомагали постраждалим людям під час руйнувань житлових будинків, встановлювали намети незламності, надавали психологічну допомогу на місці. Волонтери загону швидкого реагування Українського Червоного Хреста у співпраці з місцевою владою здійснювали евакуацію людей з обстрілюваних районів.

Херсонська ОВА з другої половини 2023 року взяла курс на залучення та координацію зусиль із громадськістю, бізнесом, іншими прошарками суспільства, представниками громадянського суспільства. Так, у вересні – грудні було оновлено склад і створено нові консультативно-дорадчі органи при облдержадміністрації ([Регіональної ради підприємців](#), [Ради церков і релігійних організацій](#), [Ради волонтерів](#), [Ради ветеранів та родин загиблих](#), з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності, [Ради внутрішньо переміщених осіб](#) тощо), [затверджено](#) план консультацій із громадськістю, відновлено роботу громадської ради. Частина цих дорадчих структур працювала формально, проте важливі самі кроки з відновлення інститутів залучення громадян на рівні області.

За даними моніторингу Донецької області, практично не залишилося громадських організацій, які займаються антикорупційною діяльністю, моніторингом діяльності влади та розвитком громадянського суспільства. У регіоні активно працювали лише організації, які надають гуманітарну допомогу. Водночас більшість військових адміністрацій негативно сприймали їхню комунікацію з населенням, намагаючись підкреслити, що всю гуманітарну допомогу надають саме вони, а не у співпраці з донорами та міжнародними організаціями.

Громадські організації вимагали залучити їх до процесу планування відновлення на території області. Для адвокації цих змін була [створена](#) коаліція громадських організацій, яка планує лобювати ухвалення законодавчих змін, що дозволять більш активно залучати інститути громадянського суспільства до відновлення.

>> МІСЦЕВІ ПРОГРАМИ

У Миколаєві [розробили проєкт](#) Стратегії розвитку міста до 2027 року, над яким працювали майже десять місяців. Далі готовий документ обговорюватимуть і за потреби вноситимуть доповнення. Перед містом стоїть завдання створити безпечне середовище для проживання та ведення бізнесу, а також потреба відновити критичну та соціальну інфраструктуру.

>> МАСОВІ АКЦІЇ

Набрало обертів нове явище – масові акції на підтримку законопроєктів, що передбачають встановлення чітких термінів військової служби в період воєнного стану. Зокрема, у низці українських міст [відбулися](#) акції з вимогою законодавчого оформлення права на демобілізацію для військовослужбовців, що прослужили 18 місяців у період воєнного стану.

Значного поширення в регіонах набула кампанія з вимогою припинити витрачати кошти місцевих бюджетів на благоустрій території, натомість перенаправити їх на потреби ЗСУ.

Ще одним напрямом громадської активності стали публічні акції з привернення уваги влади до проблеми військовополонених, активізації владних зусиль в обмінах військовополонених. Так, 17 грудня у Запоріжжі понад 100 людей [вийшли](#) на мітинг на підтримку військовополонених. Це родичі, друзі, батьки бійців 501-го окремого батальйону морської піхоти та військової частини 3029 Національної гвардії України. У руках вони тримали плакати з написами: «Не дамо світу забути про них», «Моя душа і воля досі у полоні», «Полон вбиває», «Поверніть героїв додому».

3.2. Взаємодія на рівні суспільства. Ініціативи. Довіра між групами

У Херсонській області з'явилися нові форми роботи громадянського суспільства, які продемонстрували свою ефективність: створення мережі хабів – опорних центрів, де херсонці можуть відвідувати різні заходи, у тому числі концерти, виставки, отримувати різноманітні послуги – від психолога та юриста до косметолога.

Перші хаби в області з'явилися ще в середині 2023 року, з другої половини року мережа хабів почала активно розгортатися в громадах області. Так, 11 листопада 2023 року в Херсоні урочище [відкрили](#) освітньо-тренінговий центр «Своє», згодом ще кілька. Вони розміщуються в безпечних

укриттях і бомбосховищах. З початку січня подібні хаби будуть відкриватися в окремих сільських громадах. З огляду на популярність хабів можна стверджувати, що це справжня мережа, яка спрямована на підвищення соціальної згуртованості та стійкості.

У Запорізькій області ініціатива та координація співпраці між різними групами в регіоні відбувалися переважно на «низовому» горизонтальному рівні – коаліцій організації громадянського суспільства (Мережа робочих груп із громадської безпеки та соціальної згуртованості (ПРООН), Рада відновлення Запоріжжя) і характеризувалися довірою між групами (по горизонталі). Натомість рівень довіри і взаємодії між вказаними групами, з одного боку, і місцевою владою, з іншого (по вертикалі), залишався низьким. Таким чином, відсутність у Запорізькій області балансу горизонтальної та вертикальної згуртованості впливала на загальний стан суспільної стійкості регіону.

4. Зміни в соціальній структурі

4.1. Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю

У 2023 році Запорізька спеціальна школа-інтернат «Орієнтир» після капітального ремонту [відкрила](#) новий мультимедійний клас, кімнату відпочинку та кабінет соціально-побутового орієнтування для слабозорих і незрячих учнів. Ці приміщення (майже 170 кв. м) розташовані під землею, проте нагадують звичайні шкільні класи. У них є вбиральні, душові кімнати, пост медичної сестри та акумулятори, які забезпечують резервне електроживлення протягом 48 годин.

У школі-інтернаті «Орієнтир» навчалось 230 дітей із різноманітними порушеннями зору. Особливості їхнього здоров'я унеможливають ефективне дистанційне навчання, але наявність укриття дозволяє щотижня організовувати чотири дні живого спілкування з педагогами.

4.2. Потреби добровольців територіальної оборони. Реагування. Мобілізація. Бронювання

План мобілізації в Запорізькій області, зі слів начальника обласного територіального центру комплектування та соціальної підтримки полковника Олександра Марущака, був виконаний на 40%. Також виникли складнощі з тим, щоб здійснювати оповіщення обходами по будинках і квартирах (траплялися непоодинокі випадки ігнорування звернень муніципальної варти потрапити до будинків / квартир, образ на їхню адресу та пропозицій самим вирушати на фронт).

Проблеми виникали переважно через побоювання громадян, що їх відправлять на передову без належного навчання та необхідного забезпечення. Відсутність належної комунікації між владою та військовозобов'язаними, членами їхніх сімей поглиблювала розрив соціальних зв'язків між тими, хто «воює» / «не воює», «віїхав» / «залишився» тощо, що негативно впливало на рівень соціальної згуртованості та відповідно суспільної стійкості в Запорізькій області.

Значна кількість критично важливих, оборонних і стратегічних підприємств Донецької області стикнулися з поганою роботою державної системи бронювання. Навіть маючи можливість бронювати своїх співробітників, підприємства та установи були змушені проходити довгу процедуру. При цьому пришвидшити цей процес чи зрозуміти, на якій стадії перебуває розгляд документів, неможливо. На відміну від центральних органів влади, Донецька ОВА (яка є суб'єктом подання про бронювання працівників) не лише стимулювала роботодавців області подавати своїх співробітників на бронювання, а й забезпечувала розгляд документів і їх подання до Генштабу ЗСУ в максимально стислі терміни.

Жителі віддалених районів Миколаєва [скаржилися](#) на проблему з громадським транспортом. Міський голова Олександр Сенкевич зазначив, що проблема насправді є, але не через відсутність транспорту, оскільки Миколаїв регулярно отримує нові транспортні засоби від партнерів і запускає їх у роботу, а через те, що чоловіки не хочуть їти працювати водіями, побоюючись мобілізації.

III. УМОВНО ТИЛОВІ ТЕРИТОРІЇ ПІД УПРАВЛІННЯМ УКРАЇНСЬКОГО УРЯДУ

1. Зміни в системі управління

1.1. Рішення влади, що позначилися на згуртованості

За звітний період відбулися певні зрушення у відкритості влади та прозорому ухваленні рішень в Івано-Франківській області. Повернулися відкриті засідання постійних депутатських комісій місцевих рад, прямі трансляції сесій обласної та міських рад на регіональних телеканалах.

>> МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ

У Львові за участю пані посолки Європейського Союзу Катаріни Матернової [заклали](#) капсулу під будівництво соціального житла для родин поранених українців. На спорудження цих будинків Європейська комісія виділила 19,5 млн євро грантових коштів. Перший будинок підрядник має звести до травня 2024 року.

Блокування українсько-польського кордону актуалізувало питання вантажних перевезень через українсько-румунський кордон, у тому числі через Чернівецьку область. У 2023 році в межах [проєкту](#) «Покращення транспортної інфраструктури в транскордонній зоні Сучава – Чернівці (Ізвоареле Сучевей – Шепіт)» було реконструйовано 2 км дороги Т-26-01 «Чернівці – Вашківці – Путила – КПП «Руська»» з під'їздом до КПП «Шепіт» і 3 км дороги в Ізвоареле-Сучевей Сучавського повіту в Румунії. Наступним етапом після ремонту доріг може стати будівництво пункту пропуску «Шепіт – Ізвоареле-Сучевей». Цей пункт пропуску працював до 2010 року, проте після вступу Румунії до Європейського Союзу його закрили через невідповідність європейським стандартам. Зараз обидві держави зацікавлені в тому, щоб цьому КПП дати «друге життя».

>> ДОПОМОГА АРМІЇ

За даними моніторингу Івано-Франківської області, у системі регіонального управління продовжилися процеси консолідації органів влади щодо допомоги ЗСУ, зумовлені тиском громадськості та позицією центральної влади. На цьому етапі основним завданням стала закупівля дронів для військових частин із Прикарпаття.

У листопаді при Івано-Франківській ОВА почала працювати робоча група «Прозорість і підзвітність». Її завдання – проведення [моніторингу](#) державних закупівель. За два місяці роботи цієї групи в області [скасували](#) 12 тендерних закупівель, які стосувалися облаштування адмінбудівель, ремонту культурних будівель і закупівлі оргтехніки, а 43 млн грн перенаправили на підтримку ЗСУ.

Івано-Франківська міська рада на 39-й сесії 15 грудня [затвердила](#) бюджет на 2024 рік. Загальний фонд – 3,6 млрд грн. На підтримку ЗСУ в бюджеті громади на 2024 рік закладено 527 млн 100 тис. грн. У мерії зазначили, що це 15% від власних видатків громади і що ця сума не є кінцевою і буде змінюватися залежно від потреб військових і їхніх запитів. 300 млн грн спрямують на обороноздатність: закупівлі для військових (дрони, автомобілі), субвенції тощо; на соціальну підтримку захисників – 216 млн

грн. Так, 100 млн грн закладено на виплати на амуніцію: по 50 тис. грн отримують військові з громади, що воюють на передовій, інші – по 20 тис. грн.

Львівська обласна рада [ухвалила](#) рішення про фінансову підтримку ЗСУ та обмеження непершочергових видатків з обласного бюджету. Згідно з рішенням, на військові формування спрямовуватимуться 75% вільного залишку бюджетних коштів 2023 року; 20% від різниці між дохідною частиною бюджету та захищеними видатками на 2024 рік; 50% від перевиконання бюджету у 2024 році; 50% коштів від продажу комунального майна.

Наприкінці грудня 2023 року уряд України додатково виділив 12,4 млн грн Чернівецькій області для придбання житла шістьом військовим і їхнім сім'ям. За 2023 рік із держбюджету області було виділено 65,4 млн грн для забезпечення житлом 31 учасника бойових дій (купівлі житла в будь-якому населеному пункті України, окрім ТОТ і лінії розмежування).

За даними моніторингу Чернівецької області, 8 військових і 5 родин військових [отримали](#) 190 тис. грн разової адресної допомоги в межах обласної програми соціальної підтримки учасників АТО/ООС, захисників і захисниць та членів їхніх сімей.

Кожен житель міста Одеса, який буде мобілізований до лав ЗСУ, [отримає](#) з міського бюджету одноразову грошову допомогу до 20 тис. грн. На ці потреби у 2024 році в бюджеті передбачено 20 млн грн. Кошти будуть надаватися в межах міської цільової програми надання соціальних послуг та інших видів допомоги вразливим верствам населення міста Одеса на 2024–2026 роки. Програма починає діяти з 2024 року, тобто вже мобілізовані одесити таку грошову допомогу не отримують.

2. Робота над ідентичністю

2.1. Зміни в стандартах освіти

На початку жовтня було [ухвалено рішення](#) про формування у двох школах Чернівців класів для дистанційного навчання учнів, які навчаються за кордоном через повномасштабне вторгнення Росії. Для них викладатимуть, зокрема, українську мову, літературу та історію. Для решти предметів зараховуватимуть бали, які дитина отримує в школі за кордоном. Мета такої ініціативи – розвантаження дітей. Усього в області майже 4,5 тис. таких учнів.

2.2. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення

Протягом четвертого кварталу 2023 року тривав процес перейменування вулиць у Чернівецькій області. [Оприлюднено](#) інформацію, що упродовж 2022–2023 років 80% вулиць в області, які підпадали під дію Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки», було перейменовано, найбільше – у Чернівецькому районі (928).

На початку жовтня (у День захисників і захисниць України та День створення Української повстанської армії) на хуторі Горби Усть-Путильської територіальної громади [відкрили](#) криївку полеглим Героям УПА. Тут відтворено сховок, у якому зустрічалися зв'язкові. Пам'ятне місце в межах ініціативи «Криївка – символ боротьби» облаштувало Чернівецьке обласне товариство політв'язнів та репресованих.

2.3. Свобода віросповідання

Під час грудневої пресконференції міський голова Чернівців Роман Клічук [заявив](#), що церкви на Буковині, якими користуються релігійні громади Української православної церкви Московського патріархату (далі – УПЦ МП) у Чернівцях, не можуть бути приватизованими. Тривали суди між 22 релігійними громадами УПЦ МП із міською радою через ухвалення рішення про припинення договору про оренду землі. Відкритим залишався випадок приватизації храму та майна релігійної громади міста Сокирян священником УПЦ МП (церква восени перейшла до Православної церкви України (далі – ПЦУ)).

У 2023 році на Буковині з УПЦ МП до ПЦУ [перейшло](#) 9 громад: Погорілівка, Рингач, Чорний Потік, Прилипче, Росошани, Іванівці, Каплівка, Сокиряни та Бережанка.

Винним у колабораціонізмі [визнано](#) одного зі священнослужителів УПЦ МП у Чернівецькій області, котрий заперечував акт збройної агресії Росії. Йому заборонили на 12 років обіймати посади в релігійних організаціях і вести діяльність, пов'язану з публічними виступами.

На Буковині офіційно зареєстровано 928 релігійних організацій, серед них: УПЦ МП – 392, ПЦУ – 153, протестантських – 293, Української греко-католицької церкви – 29, Римо-католицької церкви – 24, юдейського спрямування – 12, інших релігійних організацій – 26.

2.4. Національні меншини

8 грудня Верховна Рада України [ухвалила](#) закон про врахування експертної оцінки Ради Європи та її органів щодо прав національних меншин (спільнот) в окремих сферах. Ухвалення законопроекту було однією з рекомендацій Європейської комісії, виконання якої необхідне для початку переговорів щодо вступу України до Європейського Союзу.

Згідно із законом заклади вищої освіти приватної форми власності мають право вільного вибору мови навчання, яка є офіційною мовою Європейського Союзу, із забезпеченням при цьому вивчення державної мови як окремої навчальної дисципліни.

За словами начальника управління національностей та релігій при профільному департаменті Закарпатської ОВА Олександра Ляха, «закон [дуже позитивно](#) сприйнятий більшістю громадських об'єднань, приватними особами та політиками угорської меншини. У першу чергу позитив є через освітнє питання. Угорці вважають, що освіта рідною мовою – це запорука збереження нацспільноти, і якщо її забрати, це неминуче призведе до асиміляції. Не відкидаючи необхідність знання державної мови як чинника, що допоможе інтегруватися в суспільство, для збереження національної меншини угорцям потрібна можливість отримувати освіту рідною мовою. Цей закон дає таку можливість».

12 грудня представники угорської громади Закарпаття [звернулися](#) до прем'єр-міністра Угорщини Віктора Орбана та керівництва Європейського Союзу із закликом підтримати переговори про членство України в ЄС на саміті 14–15 грудня. Підписанти вказали на те, що Україна протягом останнього року показала прогрес у виконанні рекомендацій Європейської комісії щодо забезпечення прав національних меншин. Зокрема, ішлося про новий законопроект про національні меншини, який «суттєво відображає інтереси національних меншин» і має підтримку угорської громади.

З аналогічною заявою [виступили](#) й представники словацьких громад Закарпаття.

3. Спільна справа

3.1. Взаємодія на рівні спільнота – влада. Довіра до рішень влади. Реагування на потреби та бізнесові й громадські ініціативи

>> ПЕРЕМІЩЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ

На Прикарпатті достатньо комфортно почувався переміщений бізнес у сфері інтернет-технологій. За даними найбільшої IT-спільноти України «DUO», Івано-Франківськ [назвали](#) найкомфортнішим для роботи IT-спеціалістів. Тут мешкало 3% айтівців.

За [словами](#) директора міського департаменту соціально-економічного розвитку Сергія Бостана, у Чернівцях після початку повномасштабного вторгнення працювало 68 підприємств, які евакуювалися з регіонів, де велися активні бойові дії. Ідеться про бізнеси з Харківської, Миколаївської та Київської областей. Проте приблизно половина з них уже повернулася у свої регіони. На час написання звіту таких підприємств у місті діяло 38; десять із них сплачували податки до міського бюджету, ще 12 сплачували податок за працевлаштованих працівників.

>> МІСЦЕВІ ПРОГРАМИ

Львівська міська рада [затвердила](#) комплексну програму допомоги ветеранам, їхнім родинам, а також рідним загиблих захисників і захисниць, на яку у 2024 році передбачено витратити 480 млн грн. Близько 80% заходів цієї програми вже діють і ними користуються захисники і ветерани. Програма передбачена до 2026 року. Вона охоплює фінансову та юридичну підтримку, здоров'я, соціальний супровід, дозвілля, працевлаштування.

3.2. Взаємодія на рівні суспільства. Ініціативи. Довіра між групами

>> ДОПОМОГА АРМІЇ

В Івано-Франківській області на якісно новий рівень вийшла фінансова та матеріально-технічна допомога ЗСУ. З'явилися нові ініціативи, що реалізуються в різних демографічних і професійних спільнотах, акції, пов'язані з відзначенням релігійних свят (різдвяні колядки та вертепи) і шануванням полеглих воїнів. Збори коштів проходили публічно та широко висвітлювалися в медіа. Особливо актуальними стали благодійні аукціони, які, окрім морального задоволення, приносили жертводавцям реальні артефакти на підтвердження свого внеску. Одним із найбільш фінансово потужних [став](#) благодійний аукціон, який відбувся 6 листопада в межах бізнес-форуму в Івано-Франківську. На ньому вдалося зібрати 2 млн 165 тис. грн для ЗСУ. Усі зібрані кошти волонтери Координаційного центру #SaveUkraineNow (SUN) мали намір використати на придбання гранатометів для прикарпатських підрозділів на передовій. SUN створений у перші дні повномасштабного вторгнення громадськими організаціями, бізнесами разом із військовими для забезпечення комплексної підтримки сил оборони з Івано-Франківської області на передовій. За цей час SUN залучив понад 2,8 млн дол. США.

За даними моніторингу Чернівецької області, у медіапросторі переважала інформація про колективні й індивідуальні ініціативи, спрямовані на допомогу військовим (від громад, окремих громадян, у тому числі дітей), [благодійні ярмарки](#) тощо. Наприклад, 22-річний Іван Гайдей із Ломачинців Чернівецької області [виготовляв](#) турбопічки для військових. Це компактні пічки, які легко переносити, окрім того, вони швидко нагріваються. Іван – людина з інвалідністю, що системно допомагає ЗСУ.

>> АДАПТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ

У жовтні в Чернівецькій області [утворили](#) управління з питань ветеранської політики. У ньому надаватимуть соціальні послуги ветеранам, демобілізованим військовим і членам їхніх сімей. Управління спочатку працюватиме при обласному департаменті соцзахисту населення, яке є складовою Міністерства соціальної політики України, а потім підпорядковуватиметься Міністерству у справах ветеранів України.

У грудні депутати Чернівецької облради [підтримали](#) ініціативу зі створення центру соціально-психологічної допомоги українським захисникам «Ветеран хаб». За словами начальника ОВА Руслана Запаранюка, це буде обласний комунальний заклад, який надаватиме необхідну психологічну підтримку, консультації з питань лікування, соціального захисту, а також правову допомогу, зокрема із земельних і житлових питань. Однією з головних функцій ветеранського хабу буде сприяння адаптації захисників до цивільного життя та надання всієї необхідної підтримки їхнім родинам і сім'ям полеглих воїнів.

Аналогічна ініціатива була [реалізована](#) і в Одесі, де відкрили фронт-офіс сервісного центру «Ветеран-ХАБ».

У жовтні 19 ветеранів і 11 дружин ветеранів зі Львова [отримали](#) бізнес-ваучери від Львівської міської ради. Це фінансова допомога до 300 тис. грн на розвиток власного бізнесу. Переможцями стали учасники з такими бізнес-ініціативами: волонтерська СТО, ательє, студія фотозйомки, кав'ярня, піцерія, салон краси, зоомагазин, свиноферма, ветеринарна клініка, медичні послуги тощо. Серед них, зокрема, ветеран війни Назар Олексюк, який після повернення до цивільного життя започаткував власну справу – відкрив зоомагазин «Шалені мопси».

Під час засідання комісії культури, молоді, спорту та зовнішніх зв'язків Львівської міської ради депутати одногосно [підтримали](#) програму розвитку спорту військовослужбовців, ветеранів війни та адаптивного спорту, яка діятиме впродовж 2024–2026 років. Ідеться про масовий спорт, спорт вищих досягнень, ігрові види спорту для осіб з інвалідністю, а також види спорту, які входять у програму міжнародних спортивних змагань «Ігри нескорених».

19 грудня в Івано-Франківському центрі професійно-технічної освіти Державної служби зайнятості [стартувало](#) бізнес-навчання для 16 учасників бойових дій. Це один із восьми подібних центрів в Україні. Фінансування професійного навчання здійснюється коштом Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

З початку грудня в Ужгороді в тестовому режимі запрацював Спортивно-реабілітаційний центр імені Олега Кравця (позивний – «Кара»), названий на честь учасника «Ігор нескорених», котрий загинув на фронті у 2023 році. Тут уже пройшли реабілітацію перші 30 осіб з інвалідністю із Закарпаття. Реалізувати проект, який розпочався ще у 2016 році, вдалося за допомогою співфінансування з міського, обласного бюджету, а також Державного фонду регіонального розвитку – загалом на суму 11,5 млн грн. Окрім того, міжнародні донори виділили 600 тис. дол. для облаштування приміщень.

>> МАСОВІ АКЦІЇ

З початку вересня в низці міст почали проходити акції з вимогою скерувати бюджетні гроші на допомогу армії. Так, 4 листопада в Івано-Франківську перед адмінбудинком десятки людей [зібралися](#) на мирну акцію під гаслом «Бруківка не вартує життя». Громадськість вимагала в міській й обласній владі збільшити фінансування на допомогу ЗСУ.

12 листопада [відбувся](#) мітинг у Чернівцях під стінами ратуші за участю 40–50 представників родин військовослужбовців, які вимагали встановити чіткі терміни демобілізації військовослужбовців.

4. Зміни в соціальній структурі

4.1. Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю

На Львівщину через воєнні дії у грудні [евакуювали](#) 13 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Діти із Запорізької області – дошкільного віку, від 5 до 16 років. Їх поселили в закладах для дітей Львівщини. Станом на кінець 2023 року в 17 закладах Львівської області перебувало 298 внутрішньо переміщених дітей.

У Чернівецькій області від початку року [працевлаштували](#) понад сто осіб (120) з інвалідністю (звернулося понад 500, серед яких 32 – учасники бойових дій).

Окрім того, люди з інвалідністю мали можливість започаткувати власну справу, скориставшись мікрогрантами (до 250 тис. грн) на відкриття чи розширення власного бізнесу, зокрема грантом «Власна справа» в межах урядової програми «[єРобота](#)».

До Дня святого Миколая в Чернівцях [відкрили](#) інклюзивну кав'ярню-мануфактуру – соціальний проєкт з адаптації, соціалізації та підготовки молоді з ментальними порушеннями до подальшого працевлаштування. У ньому навчатимуть професій кухаря, офіціанта, баристи. Також тут [відбулося](#) чергове засідання кластера «Безбар'єрна Буковина», що об'єднує представників влади, міжнародних благодійних організацій і місцевих громадських організацій задля розв'язання питань доступності транспортних, соціальних, медичних послуг для людей з інвалідністю, надання психологічної допомоги сім'ям, які виховують дітей з інвалідністю, забезпечення архітектурної доступності закладів, установ та організацій.

У межах проєкту «Інклюзивне гуманітарне реагування в Чернівецькій області» на Буковині [відкрито](#) четверту інклюзивну палату в Кіцманській багатoproфільній лікарні інтенсивного лікування. Донором виступила Японська асоціація допомоги і порятунку (Association for Aid and Relief, Japan, AAR Japan). У палаті є все для комфортного перебування пацієнтів, які пересуваються на кріслах колісних або за допомогою інших допоміжних засобів.

У Закарпатській області [облаштували](#) 15 прихистків для переселенців за підтримки Червоного Хреста. В осередках створили комфортні та безпечні умови для родин із дітьми, осіб поважного віку та людей з інвалідністю, які перемістилися з небезпечних регіонів країни. Усі необхідні підготовчі роботи в прихистках Червоний Хрест Закарпаття здійснив у межах реалізації проєкту «ShelterPlus» за підтримки Австрійського Червоного Хреста (партнерів «Сусід в біді» (Neighbour in Need) та «Австрійська співпраця заради розвитку» (Austrian Development Cooperation).

4.2. Потреби вимушених переселенців. Реагування

За офіційними даними, у Львівській області [налічувалося](#) 233 тис. внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Це на 30 тис. менше, ніж було на початку повномасштабного вторгнення. З них у Львові станом на грудень 2023 року перебувало 106 тис. ВПО. 70% ВПО – працездатного віку, 30% – особи похилого віку.

У громадах із найбільшою кількістю ВПО реалізувалася ініціатива створення дорадчих органів для обговорення з владою пропозицій, ідей, організації спільних заходів. До складу ради входять представники місцевої влади, бізнесу, громадських організацій ВПО, релігійних організацій. Для громад такі ради є додатковим інструментом залучення грантових коштів за допомогою організацій, які входять до їхнього складу.

Так, протягом 2023 року на Львівщині підтримали такі проєкти: облаштування молодіжних і культурних просторів, відновлення спортивних закладів, створення центрів психологічної допомоги, прихистків, передача приміщень під житло для ВПО і працівників переміщених підприємств.

Станом на 1 грудня 2023 року в Одеській області було [зареєстровано](#) 137 тис. переселенців, велика частина з яких перебувала в Одесі – майже 60 тис.

За даними Івано-Франківської ОВА, на території області на листопад 2023 року [проживало](#) понад 124 тис. ВПО. У жовтні були оприлюднені результати соціологічного [дослідження](#) «Соціально-політичні погляди мешканців Івано-Франківської громади» Громадянської мережі ОПОРА. Згідно з ними, 41% опитаних мав нейтральне ставлення до ВПО у громаді, 33% – скоріш доброзичливе, а 8% – дуже доброзичливе. 9% франківців мали скоріш недоброзичливе ставлення до переселенців, 2% – абсолютно недоброзичливе, а ще 2% було нічого не відомо про переселенців у громаді. Найбільш доброзичливо до ВПО в громаді ставилася молодь віком 18–29 років. 65% франківців знали особисто чи комунікували з кимось із ВПО. Серед них було найбільше людей віком 40–49 років.

Протягом 2023 року волонтери благодійної організації «Карітас» [надали](#) гуманітарну чи юридичну допомогу 3 110 переселенцям на Прикарпатті. Координаторка проєкту «Захист вимушено переселених осіб» від «Карітас Івано-Франківськ» Юлія Чорній розповіла, що проєкт функціонує в чотирьох громадах Івано-Франківської області. Він передбачає адресну допомогу, індивідуальний підхід і розв'язання конкретних проблем людей. Хтось отримував продуктові набори, хтось – юридичну консультацію, а хтось відвідував курси з ведення бізнесу.

8 грудня під час роботи форуму Асоціація міст України [відзначила](#) Полянницьку громаду як найкращу громаду з налагодження прихистку для ВПО. Починаючи з лютого 2022 року, 4 739 прикарпатців прийняли 4 320 ВПО (довідково: на території громади розташований гірськолижний курорт «Буковель»).

>> ЖИТЛО ДЛЯ ВПО

У межах соціального [проєкту](#) «Прихисток» власники житлових приміщень, які тимчасово розміщують ВПО, отримували від держави 450 грн компенсації за кожного мешканця. На Франківщині було 2 326 таких власників житла, у якому проживало 6 854 ВПО. Від початку року область сплатила компенсацію на суму понад 90 млн грн.

Водночас житлової площі бракувало. Про це заявив у своєму [інтерв'ю](#) заступник міського голови Віталій Федорів. «У громаді відсутні об'єкти, які не використовуються. ВПО скаржаться, що орендна плата висока, а та допомога, яку вони отримують з держбюджету, – не компенсує реальні витрати», – сказав Федорів. Водночас у Франківську близько 600 вимушених переселенців проживали в низці прихистків і гуртожитків.

У Дрогобичі Львівської області для вимушених переселенців [здали](#) в експлуатацію 12-квартирний модульно-каркасний будинок. Це перше житло такого типу в області, на його будівництво з усіх бюджетів скерували близько 17 млн грн. Ще 1 млн грн залучили від благодійників і меценатів. Навесні в Дрогобичській громаді планували розпочати зведення ще трьох таких будинків.

У модульному містечку Чернівців [продовжували проживати](#) ВПО з Бучі, Маріуполя, Горлівки, Старобільська тощо. В області діяли прихистки та притулки для переселенців. Водночас питання компенсації за втрачене житло й можливості отримання повноцінного помешкання залишалося актуальним для тих, хто втратив своє житло через російську агресію.

Житло було основною проблемою переселенців і на Одещині. Більшість людей не бажали жити в гуртожитках. Через це міжнародних донорів просили надати кошти на оренду приватних будинків, а не спрямовувати їх на ремонт масових місць розселення.

>> ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВПО

Івано-Франківський обласний центр зайнятості продовжив розглядати заяви від роботодавців на отримання [компенсації](#) витрат на оплату праці за працевлаштування ВПО. Від початку дії цієї програми 518 роботодавців з Івано-Франківщини отримали позитивне рішення про отримання компенсації на загальну суму понад 10,4 млн грн за працевлаштування 879 ВПО. З них 218 роботодавців подали заявку на компенсацію за працевлаштування 365 переселенців у 2023 році.

У Львівській області витрати з оплати праці в січні – листопаді 2023 року [відшкодовані](#) 415 працедавцям, котрі в період дії воєнного часу забезпечили роботою 1 046 ВПО. Така компенсація виплачується впродовж двох місяців у розмірі мінімальної заробітної плати.

За оприлюдненими в жовтні 2023 року даними Чернівецької обласної служби зайнятості, від початку 2023 року 821 переселенців [скористалася](#) її послугами, роботу знайшли 237 осіб, з них найбільше в Чернівецькому районі (179). Сфери: комунальні підприємства, освіта, медицина, виробництво, транспорт, торгівля, державне управління.

За даними ГО «Центр досліджень і моніторингу якості та мобільності людських ресурсів», під час повномасштабної війни на Львівщині труднощі найму ВПО здебільшого [виникали](#) через їх невизначеність щодо подальшого місця перебування, очікування високої заробітної плати, позмінний графік роботи (зміна 12 годин), що не завжди підходить ВПО – жінкам із дітьми.

4.3. Потреби добровольців територіальної оборони. Реагування. Мобілізація

За [даними](#) помічника голови Державної прикордонної служби України Андрія Демченка, щодня незаконно виїхати з України намагалося близько 30 чоловіків. За десять місяців 2023 року затримано 7 тис. порушників під час спроби перетнути кордон, а від початку дії воєнного стану – близько 16,5 тис. осіб. Ще понад 7 тис. чоловіків намагалися виїхати завдяки підробленим документам. Ці цифри набагато менші, ніж були в перші дні повномасштабного вторгнення. Тоді на кордоні виявляли щодня по 80–90 чоловіків, які намагалися виїхати незаконно.

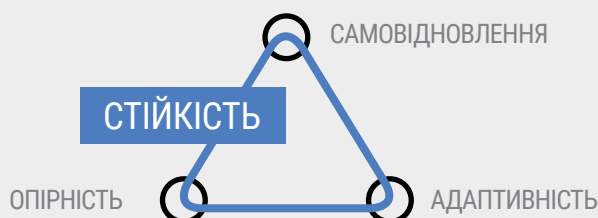
Журналісти «NGL.media» [встановили](#) сотні громадських організацій і благодійних фондів, причетних до втечі з країни чоловіків призовного віку [через систему «Шлях»](#). Журналісти також з'ясували прізвища 2 248 чоловіків, які виїхали за дозволами від Львівської ОВА і не повернулися. За різними оцінками, така «послуга» коштувала на чорному ринку 3–5 тис. дол. з особи, тож мова йде про десятки мільйонів доларів.

Серйозним викликом протягом моніторингового періоду стало формування через медіа, соцмережі негативного образу мобілізації, акцентування на порушенні законодавства працівниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки при проведенні мобілізації, що суттєво вплинуло на забезпечення обороноздатності держави.

МЕТОДОЛОГІЯ ЗБОРУ ДАНИХ

Концептуальна рамка підходу Національної платформи стійкості та згуртованості

СТІЙКІСТЬ – суспільна практика на національному, регіональному та місцевому рівнях, яка створює можливості для подолання викликів і трансформації.

Ми вимірюємо її в трьох площинах:

- адаптація суспільних систем та інститутів до криз і різких змін середовища;
- самовідновлення – мобілізація громадян, інститутів для розв'язання різних гуманітарних, соціальних і безпекових завдань у співпраці;
- опірність – стабілізація моделей співпраці між владою, бізнесом, громадянським суспільством, які сприяють підвищенню рівня міжсекторальної довіри в ході трансформації.

СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ – стан соціальних зв'язків у суспільстві між суспільними групами (по горизонталі) та між суспільством і владою (по вертикалі). Вимірюється за рівнями довіри та нормами взаємності (розвитком позитивного соціального капіталу); міцністю громадянського суспільства; наявністю інститутів управління конфліктами (наприклад, відповідальна демократія, незалежне судочинство тощо).

СТІЙКІСТЬ І СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ базуються на спільних підходах і цінностях, розмаїтих моделях взаємодії.

>> **ФОКУС:**

- на акторах, змінах в управлінні, оцінюванні вразливості, здатності до адаптації, трансформації на відміну від повернення в попередній стан.

>> **ЗБІР ДАНИХ:**

- тимчасово окуповані та прифронтові території – Луганська, Донецька, Запорізька, Херсонська області;
- території, де не ведуться бойові дії, – Одеська, Миколаївська, Івано-Франківська, Львівська, Закарпатська, Чернівецька області.

ДЖЕРЕЛА ДАНИХ – публікації в ЗМІ, рішення органів влади, проекти рішень органів влади, дані опитувань громадської думки, дані в соціальних мережах, звіти неурядових організацій, будь-яка інша оприлюднена інформація. Дані збирають координатори Національної платформи стійкості та згуртованості в 10 областях, спираючись на джерела даних, власне розуміння стану справ і залученість у місцеві процеси згуртованості.

>> ПРОБЛЕМАТИКА

На тимчасово окупованих територіях:

- **Динаміка окупації.** Просування російських військ, становище окупованих населених пунктів; позиції мешканців регіону / громади / політичних сил щодо російських окупаційних і воєнних дій.
- **Зміни в системі управління.** Рішення та інформація від окупаційної влади; прояви колабораціонізму; вилучення майна; експропріація продуктів окупаційними адміністраціями.
- **Гуманітарна ситуація.** Фільтраційні дії окупаційної влади; примусова депортація та її напрямки; захоплення заручників; рекрутинг у збройні формування; характер евакуації; руйнування; доступ до медичної допомоги.
- **Робота над ідентичністю.** Робота навчальних закладів, міграція здобувачів освіти та викладачів, примусова русифікація; російські державні стандарти освіти; політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення; діяльність релігійних організацій.
- **Зміни в соціальній структурі.** Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю.

На територіях, де не відбуваються бойові дії:

- **Динаміка воєнних дій.** Обстріли / озброєння, застосоване проти мирного населення; руйнування.
- **Зміни в системі управління.** Організація діяльності органів влади та доступ громадян до ухвалення рішень на місцевому рівні; доступ до публічної інформації; координація дій волонтерів і влади, а також органів влади між собою, органів влади та військових, волонтерів і військових тощо.
- **Гуманітарна ситуація.** Доступність питної води, їжі, зв'язку, електроенергії; доступ до медичної допомоги; надання гуманітарної допомоги на регіональному рівні.
- **Зміни в суспільному середовищі.** Ставлення в громадах до змін у символіці, календарях (свята, пам'ятні дні); перейменування вулиць та інших об'єктів; робота навчальних закладів, міграція здобувачів освіти та викладачів; громадянське суспільство та бізнес, ринок праці.
- **Становище внутрішньо переміщених осіб.** Забезпеченість житлом і роботою; інтеграція в громаду, що приймає; мережування.

>> ПЕРІОДИЧНІСТЬ ВИХОДУ ЗВІТУ

Початковий моніторинговий звіт охоплює перші чотири місяці широкомасштабного вторгнення (лютий – червень), починаючи з 24 лютого 2022 року; наступні звіти – по два місяці. 9-й випуск висвітлює період жовтня – грудня 2023 року.

ПРО УКРАЇНСЬКИЙ НЕЗАЛЕЖНИЙ ЦЕНТР ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Український незалежний центр політичних досліджень – неурядовий непартійний аналітичний центр.

УНЦПД з 1991 року спрямовує свої зусилля на утвердження демократії та впливового громадянського суспільства в Україні. Ми пропонуємо рішення для державної політики у сфері демократії, співпрацюємо із зацікавленими сторонами, здійснюємо комунікаційні кампанії.

За нашою діяльністю можна стежити на сайті www.ucipr.org.ua та в соціальній мережі Facebook – <https://www.facebook.com/UCIPR>.

Долучитися до нашої діяльності можна через різні види партнерства, написавши нам на електронну скриньку ucipr@ucipr.org.ua.

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Періодичний звіт на основі моніторингових матеріалів з обраних регіонів України
Випуск 9. Жовтень – грудень 2023 року

Горобчишина Світлана Анатоліївна
Конончук Світлана Григорівна

Літературна редакторка – Добоні Мар'яна Іванівна
Дизайнер – Буравченко Сергій Валерійович

Електронне видання

Випуск 17.05.2024 року

2024